

PLANINARSKI VJESNIK

VELEBIT I SUSJEDNE PLANINE.

Stirovača.

Od svih mjesta, što sam ih do sada u našem kršu obišao, najugodnija mi je Stirovača. A više je tome uzroka. Uvalila se na bilu Velebita u visini od 1102 m., a svud oko nje visoke glavice, koje dopiru i do preko 1600 m. Guste šume bjelogorice i crnogorice ukrasuju ono vapneno i dolomitno stijenje; po širokim ponikvama, koje mjestimice prelaze u oveća polja, zeleni se gusta trava, a po njoj pasu sviloruna krda. U gustom hladu jela i omorika čuješ žubor bistre izvirovode, nešto rijetko u ovim krševitim planinama. A temperatura, a uzduh! Dok dolje ispod tebe u kamenitom Primorju prži i pali vruće ljetno sunce, stvarajući temperaturu, koju već ni podnositi ne možeš, dotle ovdje u gorskim visinama osjećaš nešto lagodno, nešto, što ti dušu razblažuje. Temperatura blaga, uzduh svjež i čist. Gorska tišina i ono plavetno nebo, tako voljko djeluje na čovjeka, da je teško išta ljepše pomisliti od boravka u ovom planinskom kraju. Tko hoće da se napije slatkoga užitka, tko hoće duševnoga odmora, neka pohrli amo u Velebit na visoku Stirovaču! Boravak će mu biti ugodan, jer se na Stirovači za nekoliko osoba može dobiti konačišta i valjane opskrbe. Tu je naime podignuta parna pilana, pa je radi toga i gostionica, što se tu nalazi, opskrbljena raznim konforom.

Sa dvije strane najlakše ćemo doći na Stirovaču. Jedan put vodi od Sv. Jurja (ispod Senja) preko Krasnoga. Taj je put dug jedno 40—50 klm. Drugi je put od Jablanca preko Alana. I ovaj put opseže jedno 40—50 klm.

Od Jablanca na Stirovaču.

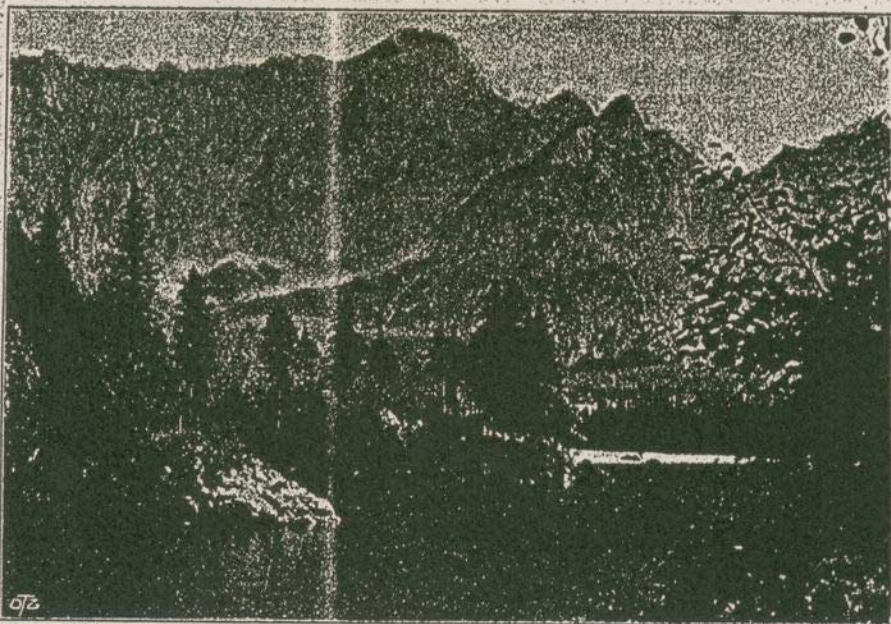
Na jugu Senju, tik uz more, a ispod vrletnih stijena Dundović kose i Velike gore stislo se nekoliko kuća i kućica. Ribarsko je to mjestance — Jablanac. Aj, u kakoj goleti nastaniše se ljudi, bistri naši Primorci! To je krš, to je golet pusta! A ta golet ipak ima nešta veliko, nešta gordo, nešta čemu se moraš diviti, nešto, što zapanjen promatraš! To je plastika prirode, spomenici vječni, mramorni kipovi. Med tim kamenim laticama radjaju se divovi Meštrovićevi, tu niče pjesan Čengić-age i Majke Jugovića. Pogledaj samo one puste, gole klisure, kako stoje nepomično. Dolje ispod njih buči bijesno more, a oko njih urla hladna bura, urla i pjeva čudnu pjesmu, pjesmu borbe i bola. Da li tuži za zelen-drvećem, što je nekoć na tim laticama divotno listalo, tuži li za gustim šumama, što se nekoć prostirahu uz naše more, ili je to pjesma prokletstva, što je šalje tamo u daljinu preko sinjeg mora, tamo kletom Mlečaninu, koji mu isječe naše šume, da

izgradi svoje galije? Gledaj, ohola Sinjorijo, gledaj ove puste vrleti, one pričaju tvoju davnu moć, ogolila si ih, opustila si ih. Ali one još uvijek stoje, a tebe nema, nema tvojih galija. Stoje ove hridine a po njima se veru potomci „Velog Jože“, veru divovi isto tako golemi kao i same hridine. Sinjorijo, tebe nema više!

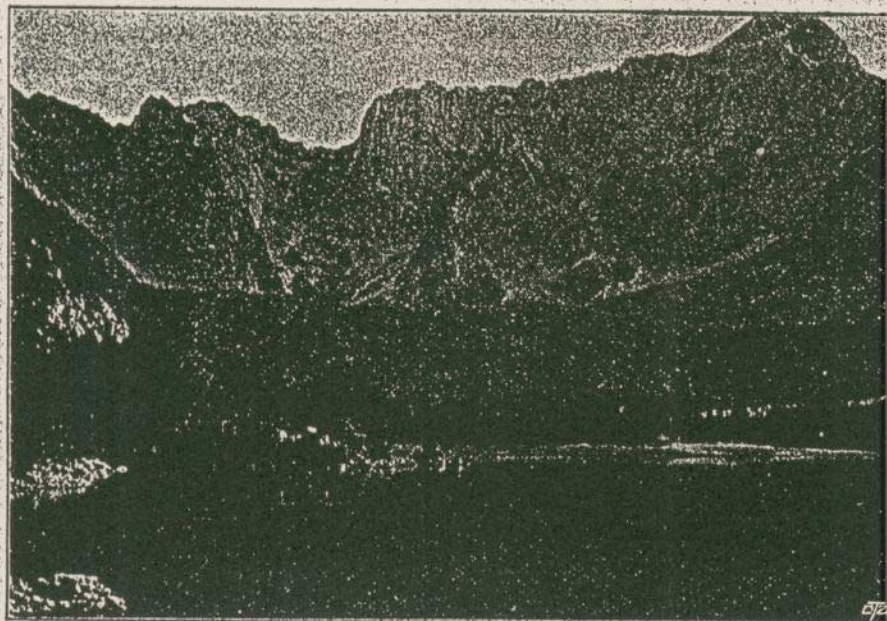
Ali uputimo se malo u okoliš Jablanca. Tu nam se pruža slika tipičnoga krša. Čitava je okolica izgradjena od samog vapnenca, koji pripada formaciji krede. To znači, da su se one silne mase vapnenca stvarale i taložile u zadnjem odsjeku mezozojskog doba, u kredi. Dakle je kroz čitavu mezozojsku perijodu ovaj dio našeg Primorja bio pod morem. Kad se uslijed previjanja kore zemaljske ovaj dio uzdigao, povuklo se more, a na površini se pojavile vapnene naslage. I sad započese u tom vapnenom kraju da se stvaraju čudne neke osebine, osebine, koje su vezane na t. zv. fizikalna i kemijska svojstva vapnenca.

Neupućeni ljudi drže vapnenac (ili, kako vapnenac u klesarstvu zovu, mramor) vrlo tvrdim, žilavim i ustrajnim kamenom, komu ne može ništa nauditi. A ipak nije tako. Vapnenac odnosno mramor spada medju vrlo slabo kamenje, koje ne može da odoli ni tlaku, ni temperaturi, ni uzdušninama. Studen, kiša, snijeg, sve to razara vapnene stijene. Mali tlak, pa već mrvu u prah komadić vapnenca. To najljepše vidimo na cestama, koje se posiplju vapnenčevim šljunkom. Neka nešto veći teret prijedje takovom cestom, već je krupni šljunak smrvljen u sitnije komadiće. Zato je vapnenac (isto kao i njegov rodjak dolomit) vrlo loš materijal za nasipavanje cesta. No kako god vapnenac ne može podnositi nešto jačeg tlaka, isto tako podliježe on razornoj sili vode, koja ga kemijski otapa. Ovo kemijsko otapanje najvažniji je čimbenik pri stvaranju svih onih osebina, što se sakupiše u tom našem vapnenom gorju, osebina, što ih je nauka okrstila jednim imenom — krš.

Vapnenac je kamen, koji voda lako otapa, osobito ona voda, u kojoj ima nešto ugljične kiseline. A ugljične kiseline ima u svim prirodnim vodama. Kod voda dakle dodje u doticaj sa vapnencem, započinje svoje razorno djelovanje, započinje otapanjem „tvrđoga“ vapnenca. Lagano, kroz duga, bezbrojna tisućljeća otapa vapnene stijene, stvara u njima manje šupljine, koje bivaju sve veće i veće, da se napokon ne rašire u široku, prostranu špilju. I izgrizla nam je voda svojim kemijskim djelovanjem čitav naš krš, stvorila u njem bezbroj šupljina, izbušila ga poput sita i rešeta i učinila ga nesposobnim, da zadrži bistru vodu, da je pusti na vidjelo kao hladni izvor. Nema u tom vapnenom kraju bistrih vrutaka, sva voda procuri kroz šupljikave vapnene naslage u duboke nepoznate strane. A sad se vodi pridruži još onaj moćni faktor, za koji smo rekli, da stvara brda i doline, pridruži se tlak. Kako je voda otopila vapnenac

MANGART SA GORNJIM KLANŠKIM JEZEROM

GORNJE KLANŠKO JEZERO SA MANGARTOM

(Snimio Antun Stiasni ml.)

i stvorila u njemu šuplinu, kadikad i vrlo prostranu, uruši se uslijed tlaka onaj gornji dio vapnenih stijena, što je stajao kao svod i zatrpao šuplinu, ali se zato pojavi na površini ljevkasta udubina, što je zovemo ponikvom. Tako nastaju ponikve, koje su jedna od najkarakterističnijih osebina krša. Na našim izletima po Velebitu i okolnim planinama bit će ponikve vjerne naše pratilice; vidjet ćemo ih, gdje se rasprostiru u silnom mnoštvu redajući se jedna do druge i podajući ovom kamenitom kršu slikovito lice.

Med ovim vapnenim liticama ima još nešto, što na se mami našu pozornost. Svud oko sebe vidiš, kako se dižu bijele stijene, puste, prazne; nigdje travke na njima. Tek tu i tamo vidiš po pukotinama, što se provlače vapnencem, nešto crveno kao krv, a na tom se zeleni po koja travčica. Pristupi bliže, pa ćeš vidjeti, da je to mekota, zemlja crljenica (terra rossa), jedino povoljno tlo za rast bilinstva. Otkle ova zemlja crljenica amo, što je donese u ove pukotine, šupljine i rasjeline? Nije teško na to pitanje odgovoriti. Terra rosa ili crljenica dospjela je amo otapanjem vapnenih naslaga; ona nije ništa drugo nego onaj neotopljeni ostatak, što je ostao iza otopljena vapnenca. Istražujući kemijski sastav vapnenca i dolomita prostranoga hrvatskoga krša, našao sam, da su ti vapnenci i dolomiti vrlo čisti. Osim glavnih sastojina kalcija, magnezija i ugljične kiseline ustanovio sam u njima vrlo malo željeza, aluminija i mangana, te vanredno neznatni ostatak, koji se u solnoj kiselini ne može otapati. Taj ostatak sastoji od nekih sićušnih ruda, a nije ništa drugo nego terra rosa ili zemlja crljenica.

Dr. Tučan.

PLANINARSKJE VIJESTI.

Dva nova planinarska puta u zagrebačkoj gori. Poznato je, da od Kulmerove lugarnice u Šestinama vodi kolnik na Kraljičin zdenac i pod Medvedgrad. Na Medvedgrad se može i stazom iznad lugarnice, ali na Kraljičin zdenac samo kolnikom.

Kako po tom kolniku voze samo teška teretna kola, put je obično trošan, blatan, pun jama i kolotečina, te je često i neshodan i mučan za pješake, a po gotovo za gospodje i djecu i za one, koji tek kane postati planinari. Često se valja i kolima ugibati, pa se to osobito na uskim mjestima toga kolnika mora činiti, ali ne bez neke pogibli. Dokaz toj pogibli dva su nesretna slučaja, koja su se nedavno desila, da su se kola drvima nakrcana prevagnula i skupa sa volovima i seljakom u potok strmoglavlila. Nu uz takove pogibli nema na tom putu ni dosta hlada za ljetne žege.

Da se svemu tomu doskoči, snovalo je naše hrv. planinarsko društvo već odavna prokrčiti za pješake stazu, koja bi od Šestina vodila zgodno i udobno do Kraljičina zdenca. Mislilo se s početka udobnosti radi poći preko Kraljevca na lijevu stranu Kraljevačkog potoka, ali se pokazala misao neshodnom iz tehničkih, šumsko-upravnih i turističkih razloga, pak je stoga planinarsko društvo zamolilo grofa Kulmera za dozvolu, da može put probiti kroz njegovu šumu na desnoj obali potoka. Iza stečene dozvole upravni se odbor društveni dade na posao. Zgodna se desi prilika, što c. i kr. domobr. stožerni pionirski odjel drži oko Zagreba vježbe za svoju momčad. Na molbu odbora dozvoli c. i kr. potpukovnik M., da zapovjednik opkoparskoga odjela može prema vremenu momčad vježbati i u zagrebačkoj gori. Ovaj je odabrao kao tehničku vježbu prokrčiti put do Kraljičina zdenca. Na molbu upravnog odbora planinar. društva primi grof K. svu momčad, kao i časnike, u svoj dvor na konak kroz cijelo vrijeme radnje. Na taj način moglo je prošle godine 70 mo-

maka za 6 dana prokrčiti 1117 metara toga puta, koji je širok jedan do jedan i po metra, a ovih je dana opet 1010 metara probito sa 65 momaka, jedan dan sa 76 momaka, koji su vježbali i radili 8 dana.

Vježba ta ne bijaše laka, ali rad za momčad osobito poučan, jer je tlo, koje se probijaše, razne gradje. Zemljište je naime mjestimice od čiste ilovače ili od čista kamena, ili opet pomiješano od zemlje i kamena. Kako je šumski predjel strm, mjestimice dapače vrlo strm, a k tomu nizak pod gorskom kosom, te stoga pun vode, vrela i vododerina, trebalo je često duboko zasijecati zemljište, praviti žljebova, kud će voda oticati, graditi mostiće i mostove preko usjelina, jaruga i ponora. Zato ćemo upravo naći na tom putu zareza i zarezotina jedan do 2 metra dubokih, mostića 1—8 metara dugih, koji su svi gradjeni solidno od hrastovih i kestenovih debelih greda, te spojeni i okovani gvoždjem. Ti mosti mogu malone do 100 godina potrajati bez elementarnih nezgoda. Gradju za te moste doznačivao je upravitelj grofovskih šuma, koji je cijelo vrijeme rada sa jednim odbornikom planin. društva u šumi bio.

Pojedini dijelovi toga puta su tehnički vrlo interesantni i majstorski, a po vanjskom licu divni. Takav je prvi most: „Kišov most“, kako nam tabla kazuje, pribita visoko na silnom hrastu iznad mosta; još više začarava „Mačkova brv“, na koju vodi 16 stuba, pa „Mačkova pećina“. To je kameni kraj na gotovom putu od 100 do 150 met. duljine, gdje se pećina podigla na pećinu često upravo kiklopski; zalaziš ovamo kao u kakovu spilju. Ovaj je šumski kraj u narodu upravo poznat pod imenom „Mačkova pećina“, jer je to staro leglo divljih mačaka, od kojih svake godine po koji mačak na pušku lugarovu dodje; i ove je godine ubit tuj jedan.

Nije bila šala probijati ove strmine, na kojima si mogao jedva izravno stajati; nije baš bilo lako zalaziti često u gustu šikaru, isprepletenu gužvom, visokom kupinom, glogom, koprivom i inim dračem; teško bijaše opasnu „Mačkovu brv“ prebaciti, gdje se je radeći jedan momak i sunovratio, pak u tvrdi kamen usijecati stube, kojima danas svako dijete može bez opasnosti prelaziti i gledati pod noge u gadnu jazovitu dubinu od 15—20 metara.

Kad si prešao „Stojanovićevo stol“, to jest lijepo zračno odmorište sa mnogo sijela usred duboke hladovine i na domak mu hladno vrelo pitke vode, primičeš se sve bliže žurnom potoku. Svakim korakom, svakim trenom oka ugledat ćeš novi slap, stotinu, dvije stotine njih, što hrle bistro na kamen, niz kamen sad tiho žuboreći, sad bučno pluskajući. Na kraju ti se te „Mačkove pećine“ otvara cijeli niz takovih slapića, koji te glasno i veselo kao pozdravljaju: „Dobro nam došao, mili planinaru! Cijela ta nova staza, prozvana „Miroslavova“, ima 2127 metara. Na njoj ima 2 mosta duga 8 met. i 5 met., pa 4 mostića i 97 mala prokopa od kamena, kuda će voda isteći, koja se sabire u mali jarak, načinjen na jednoj strani duž cijeloga puta. Ovaj „Miroslavov put“ spaja „Elvirin put“. Dok se slegne i onda na novo poravna, bit će najkrasnija i najbliža gorska šetnja našim Zagrebčanima, kad tu krasotu vide i kad se — do godine valjda — izgradi tramvaj do Šestina, kako nastoji naš vrli, mali, ali kulturnim i patriotskim radom veliki načelnik grada Zagreba.

Ako bude prilike, produljit će se taj „Miroslavov put“ još za 434 metra do same lugarnice na „Kraljičinom zdencu“.

Osim toga „Miroslavova puta“ prokrćen je ovih dana još i drugi planinarski put. Taj vodi od glavnoga kolnika, koji ide na „Kraljičin zdenac“, iza velikoga kamenoloma ispod Medvedgrada do puta na sv. Jakob. Dug je samo 232 metra. Dakako, da je strmina na tom putu nešto veća, ali je njim uzlaz do Medvedgrada prikraćen za jedno 700 metara, a osim toga ne trebaš ići onim dijelom kolnika, koji je za pješaka uvijek bio najgori.

N o v o t n i.